

Radikalt friluftsliv och grön omställning

Argaladeis 1970-tal som miljöpedagogisk inspiration

Klas Sandell och Johan Öhman

ESERGO ESSAYS #3

2024

*Environmental and Sustainability Education
Research Group Örebro*

ESERGO ESSAYS
publishes open access research papers and essays from the research group
Environmental and Sustainability Education Research Group Örebro

Editor: Ásgeir Tryggvason
Örebro University, Örebro Sweden

This is an open access publication distributed under
the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use,
distribution, and reproduction in any medium, provided the original author
and source are credited.

Creative Common Attribution Licence (CC BY 4.0)

ISSN: 2004-7983

Introduktion

Den så kallade gröna omställningen till en mer hållbar utveckling har svårt att få folkligt stöd för tillräcklig radikalitet – till exempel minskad materiell konsumtion som i princip alla seriösa klimat- och miljöforskare efterfrågar (till exempel United Nations Environment Programme, 2024). Vi vet att världens överklass och medelklass måste dämpa sin fossilanvändning och materiella konsumtion för att i stället prioritera livskvalitet som bygger på andra värden (till exempel Dixon-Declève et al., 2023). Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att människans relation till natur och miljö alltid varit problematisk. Från födosök över savannen till oro för att frosten ska ta skörden eller att vargen ska ta boskapen. Men det som tillkommit i och med det moderna industrialiserade och urbaniserade samhället är det stora mentala och fysiska avståndet till det naturberoende som dock i grunden är lika viktigt idag. När konkreta upplevelser av naturpräglade miljöer – sitta på marken, se stjärnhimlen, känna regn, kyla och solvärme direkt på huden – hänvisas till aktiviteter som friluftsliv, naturturism och utomhuspedagogik så förändras på ett dramatiskt sätt de pedagogiska förutsättningarna för samhällets naturrelation. Friluftsliv i bred bemärkelse är helt enkelt ett centralt element i det moderna samhällets miljö- och landskapsrelation. Det är en mycket viktig verksamhet för många (Fredman et al., 2013) och har snarast ökat sin betydelse i och med pandemin (Hansen et al., 2023). År 2012 etablerade riksdagen tio mål för Sveriges friluftsliv och i den senaste utvärderingen kan vi om dess betydelse läsa:

Friluftslivet är värdefullt både för den enskilda människan och för samhället i stort. Det bidrar till att människor får en förståelse för naturen och miljön och till bättre folkhälsa samtidigt som det stärker den regionala utvecklingen och svensk ekonomi. /.../ Friluftsliv anknyter även till flera av de 17 globala målen för hållbar utveckling, Agenda 2030 som antogs av FN 2015, och till samtliga dimensioner av Agendan: såväl den miljömässiga som den ekonomiska och den sociala. Åtta av Sveriges 16 miljö kvalitetsmål innehåller preciserings om friluftsliv (Naturvårdsverket, 2023, s.5–6).

Men även dessa fritidens naturrelationer blir lätt en del av en miljömässigt oansvarig livsstil och det är viktigt att söka efter metoder och förhållningssätt som ändå kan nyttja den miljöpedagogiska kraft vi har anledning tro finns i de konkreta naturupplevelsorna (se från exempelvis Dunlap & Heffernan, 1975 till Johnson & Činčera, 2023). Så även om historiska fallstudier alltid är perspektivgivande så är vår primära ambition att *erbjuda inspiration för utvecklandet av en trovärdig friluftspedagogik med miljöpedagogiska ambitioner*. Detta som en helt central fråga i skärningen mellan allmänhetens naturrelation och den hållbara utvecklingens nödvändighet. Utifrån detta har vi fördjupat oss i den verksamhet som "Argaladei – friluftsliv en livsstil" utvecklade under framför allt 1970-talet i Sverige (en bred översikt över verksamheten återfinns i Waldén, 2001). Argaladei hade nämligen en utvecklad friluftspedagogik som syftade till ett alternativt och mer miljövänligt samhälle. Dess kombination av samhällskritik, avancerat friluftsliv och genomtänkt pedagogik kan helt enkelt vara en viktig inspirationskälla i sökandet efter naturrelaterad miljöpedagogik för en mer hållbar livsstil idag. I det tidsdokument som en närstudie av denna rörelse ger vid handen får vi inte bara en bakgrund till det moderna miljöengagemanget som växte fram under 1970-

talet. Vi får också en perspektivering och fördjupad förståelse av dagens miljödiskussion och en vidare referens till hur man kan se på naturmötets och miljöengagemangets komplexa relation för en radikal hållbar omställning. Kort sagt; dagens prekära situation när det gäller obalansen mellan de utmaningar som klimat och miljö innebär i förhållande till den offentliga, i praktiken mycket ambivalenta, miljöpolitiken ger goda skäl att återaktualisera 1970-talets radikala samhällskritik och sökande efter en alternativ samhällsutveckling – här i form av friluftslivets pedagogik. Argaladei var något relativt unikt i form av en friluftsideologisk rörelse som inte bara går på djupet utan också representerar en konsekvent idé och pedagogisk praktik. Argaladei överbryggade spänningsfältet mellan högstämda och romantiskt präglade friluftsideal – så vanliga i friluftshistorien – och de upplysningspräglade civilisationskritiska perspektiven hos de moderna miljö- och alternativrörelserna. Att med ekosofisk inspiration och vetenskapligt grundade natur- och kulturstudier – men också existentiella och estetiska argument – kunna formulera skarp ekopolitisk samhällskritik.

Essän inleds med en bakgrund som lyfter fram några karaktärsdrag i de återkommande diskussionerna om naturmötets miljöpedagogiska möjligheter. Här lyfter vi även fram 1970-talets samhällsklimat med dess diskussion om alternativ till den rådande samhällsutvecklingen och där bland annat djupekologiska perspektiv var viktiga. Med detta som grund fördjupar vi oss därefter i en fallstudie av friluftorganisationen Argaladei med devisen "friluftsliv en livsstil" under 1970-talet. I dess kombination av samhällskritik, friluftsliv och pedagogik, vaskar vi så fram några centrala teman som vi diskuterar som tänkbar inspiration för vår tids behov av medborgerligt stöd för en grön omställning till en mer hållbar utveckling.

Bakgrund

I denna inledande del kommer vi ge en bakgrund till Argaladeis verksamhet. För det första en presentation av den forskning som lyft fram naturrelationens pedagogiska potential och då med fokus på hur det pedagogiska naturmötet kan bidra till en hållbar samhällsutveckling. För det andra en redogörelse för den specifika naturrelation som den nordiska friluftstraditionen erbjuder. För det tredje beskriver vi det miljöpolitiska sammanhang som rådde när Argaladeis verksamhet växte fram på 1970-talet.

Naturrelationens pedagogiska potential

Fritidens och pedagogikens naturrelationer – upplevelselandskapen – har vuxit fram parallellt med samhällets urbanisering och modernisering. Här har funnits olika förhållningssätt och olika typer av aktiviteter, men även återkommande teman som till exempel folkhälsomotiv, en kompletterande pedagogisk arena, miljöpedagogiska förhoppningar och att vara en motvikt mot det moderna samhällets karaktärsdrag (Sandell & Sörlin, 2008; Sjödin, 2024; Öhman & Sandell, 2016).

Inte minst finns sedan lång tid tillbaka såväl inom policy, utbildningspraktik som forskning en stark tilltro till naturmötets betydelse för ett ökat miljöengagemang och en väg mot en hållbar utveckling. Exempelvis så har Thomas Beery (2013) i en omfattande kvantitativ studie visat att det finns ett signifikant samband mellan naturnära

utomhusaktiviteter och känslan av samhörighet med naturen. Utifrån två kvalitativa studier av barns relation till biologisk mångfald konstaterar Beery och Jørgensen (2018) att de finner stöd för att barns möten med naturen kan skapa viktiga möjligheter för lärande och förståelse för naturens mångfald. Inom miljöpsykologisk forskning har vissa studier visat att det finns en koppling mellan frekventa besök i skogsområden och miljövänligt handlande men bara en svag koppling till miljöengagemang (Nord, Luloff & Bridger, 1998). Inom samma forskningsfält visar Daniel Dutcher et al. (2007) att våra subjektiva naturupplevelser hänger samman med känslan av samhörighet med naturen; till exempel att vi ser oss själva som en del av miljön, vilket i sin tur återspeglar en känsla av empati. Karin Andersson och Johan Öhman (2015) beskriver hur moraliska relationer till naturen kan etableras på tre sätt: genom spontana känslomässiga reaktioner, genom att man tar till sig naturvänliga normer från andra, och genom etiska reflektioner kring naturupplevelser som man tidigare haft.

Det är framför allt vid en längre tids deltagande i friluftaktiviteter som forskning visat att positiva attityder till natur och miljö kan skapas. Malcolm Thornburn (2018) påpekar att om de utomhuspedagogiska verksamheterna är kortvariga och aktivitetsinriktade så tenderar upplevelserna och lärandet att bli tämligen ytligt och långt ifrån ett utforskande av vår komplexa och spänningsfyllda relation till naturen. Vidare framhåller Greg Mannion et al. (2013) att en avgörande faktor är lärarens kunskap och känsla för den plats som eleverna får möta i utomhusundervisningen. Utifrån denna kunskap och känsla kan läraren tillsammans med eleverna arbeta med att skapa nya relationer till platsens natur men också till platsens historia, kultur och sociala betydelse.

En central kritisk fråga när det gäller ifall naturkontakt leder till miljöengagemang är vad som menas med ett "miljöengagemang" (se Öhman & Sandell, 2016). I senare års policyinriktade forskning finns en tydlig ambition att sätta den utomhuspedagogiska verksamheten i ett större sammanhang där den kopplas till hela samhällets strävan efter ökad hållbarhet (Ross, Christie, Nicol & Higgins, 2014). Hållbarhet ersätter således miljö och ekologi som det ledande perspektivet för pedagogiken (Cook & Cutting, 2014; Clarke & Mcphie, 2014). Med kopplingen till hållbarhet blir begreppet *transformation* centralt, både på individnivå och samhällsnivå, och Allen Hill och Mike Brown (2014) diskuterar vilken roll som naturmötet kan och bör ha i sådana transformationsprocesser. De framhåller att denna transformation också måste inbegripa utbildningen i sig och de utvecklar de möjligheter som en platsrelaterad pedagogik erbjuder (se också Mannion, Fenwick & Lynch, 2013). Hill och Brown (ibid) menar att med en platsrelaterad pedagogik så begränsas inte lärandet till mötet med naturen utan inbegriper också människorna på platsen och platsens kulturella sammanhang och historia. Hamish Ross et al. (2014) menar därför att en utomhuspedagogik som utgår från hållbarhetsbegreppet inte enbart kan fokusera på människans relation till naturen utan måste även inbegripa hållbarhetens sociala och ekonomiska dimensioner. Vidare menar Ross et al. att utomhuspedagogiken därmed får en tydligare politisk roll då den inte begränsas till deltagarnas egen naturrelation utan också kopplas till frågor om *rättvisa* när det gäller fördelning av naturresurser och välfärd; rättvisa i förhållande till kommande generationer, mellan människor över världen idag och mellan olika arter.

Robert Cook och Roger Cutting (2014) menar att utomhuspedagogiken öppet måste erbjuda en vision av ett ekologiskt hållbart samhälle och visa på vägar för att förverkliga denna vision. Andra forskare som Hill och Brown (2014) framhåller att hållbarhet och lärande är nära sammankopplade och att hållbar utveckling därför måste ses som en öppen process utan ett bestämt slutmål. På ett liknande sätt argumenterar Susanne Paulus (2016) för att utomhuspedagogiken bör knyta an till en pluralistisk miljöundervisningstradition (se Öhman & Östman, 2019) genom att lyfta fram människors skilda upplevelser av naturen och där man ser lärandet som en öppen process – i kontrast till den traditionella utomhuspedagogikens mer instrumentella och kausala synsätt på naturmötet och dess förväntade konsekvenser.

Liksom många andra forskare som anförts ovan anser vi att det både på teoretiska och empiriska grunder finns all anledning att ha en stark tilltro till naturmötets pedagogiska potential (Sandell & Öhman, 2010, 2013; Öhman & Sandell, 2016, 2021). Men vi är också övertygade om att det krävs mer än bara någon form av vistelse i naturpräglad miljö för att det ska bli en väg till ett hållbart samhällsengagemang – och det är här som den nordiska friluftstraditionen i allmänhet och Argaladeis verksamhet i synnerhet blir särskilt intressanta.

Nordiskt friluftsliv

Den nordiska friluftstraditionen har en historia som går tillbaka till det sena 1800-talets romantiska strömningar och motreaktioner mot det moderna samhällets framväxt (Hoffman et al., 2018). Det fria livet i naturen framstod som en eftersträvanvärd kontrast till det inrutade och hektiska livet i staden. Själva begreppet "friluftsliv" brukar hänföras till Henrik Ibsens dikt *Paa Vidderna* från 1859. När Sverige industrialiserades och urbaniserades så växte det således fram ett intresse för naturupplevelsernas värde bortom bondesamhällets försörjningsrelationer till natur och landskap (Sandell & Sörlin, 2008). På liknande sätt som i andra länder innebar detta att de urbana, i huvudsak manliga, eliter som hade möjligheter till fritid och resor sökte upp fjäll, kuster och skogar. I slutet av 1800-talet etablerades så organisationer, liksom konst och litteratur kring detta sätt att förhålla sig till natur och landskap (se förutom Sandell & Sörlin, 2008, till exempel Gurholt, 2008; Nash, 1982). I friluftslivets fortsatta historia (Sandell & Sörlin, 2008) kan vi bl.a. notera att återkommande motiv var friluftslivets goda effekter på folkhälsa och som ett redskap för att etablera en nationell identitet. Sverige som ett relativt glest befolkat land kunde här successivt, när fritidsbesökarna växte i antal, framför allt under mellankrigsperioden, nyttja den hänsynsfulla färdselektion som kom att kallas för allemansrätt (Sandell, 1997). Detta till skillnad från många andra länder där det privata markägandet hade en så stark position att man ansåg att några generella tillträden inte kunde anses gälla. Efter andra världskriget armerades samhällets intresse i Sverige för friluftsliv och naturturism med den ekonomiska tillväxtens möjligheter i form av bland annat socialt motiverade naturreservat och vandringsleder i södra och mellersta Sverige med viss enkel infrastruktur (Ahlström, 2008).

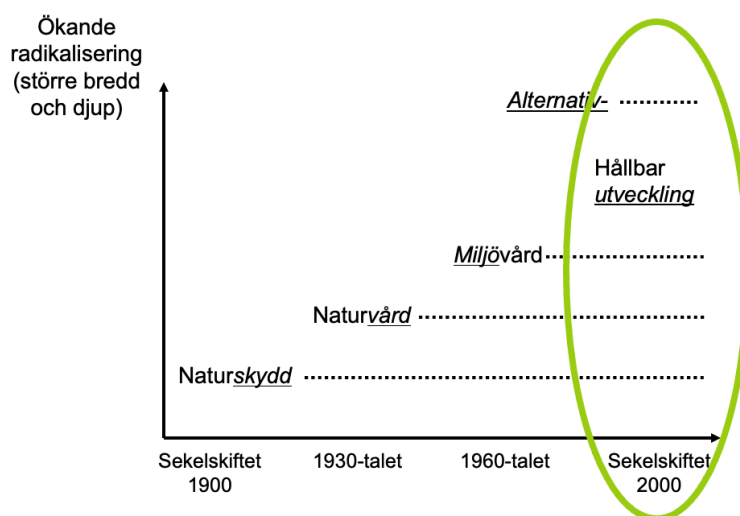
De utmärkande karaktärsdragen för den nordiska friluftstraditionen är materiell enkelhet och en omfattande allemansrätt (se till exempel Dahlberg, Rohde & Sandell,

2009; Sandell, 2006; Sandell & Fredman, 2010; Gurholt Pedersen & Haukeland, 2020). Den pedagogiska potential som är inneboende i den nordiska friluftstraditionens specifika karaktär har uppmärksammats av flera forskare i den internationella litteraturen (se till exempel Beery, 2013; Andkjær, 2013; Remmen & Iversen 2022). Ofta använder man då begreppet "friluftsliv" även i engelska texter för att markera dess särskilda innebörd. Inte minst har intresset riktats mot det norska friluftslivets relation till Arne Næss djupekologiska filosofi med betoning på människans integration i ekosystemet och naturens egenvärden (Reed & Rothenberg, 1993; Henderson & Vikander, 2007; Breivik, 2021). Den svenska friluftstraditionen liknar i mycket den norska men har ofta ansetts mer bred och när den som i vissa fall även samtidigt ändå tydligt låtit sig inspireras av de norska djupekologiska perspektiven, som i friluftorganisationens Argaladeis fall, så blir denna breddning snarast en fördel sett till dess möjligheter som inspirationskälla för många. Så även om det svenska friluftslivet har stor bredd och många internationella paralleller (Fredman et al., 2013) är det för denna fallstudie viktigt att komma ihåg att Argaladeis ideologi och praktik inte är representativ för 1970-talets friluftsliv i Sverige och än mindre dagens breda friluftsliv. Men just därför är det intressant att studera som perspektivgivare och inspiration.

1970-talets sökande efter alternativ

Vår fallstudie handlar om föreningen – eller snarare aktionsgruppen – Argaladei och då i första hand dess mest aktiva period under 1970-talet. En viktig sak blir då att lyfta fram och diskutera då aktuella influenser. Det handlar dels om den mer allmänna "tidsandan" där radikal samhällskritik var mycket tydlig i samhällsdebatten i t.ex. Sverige, men också i andra delar av västvärlden, med ett vittomfattande engagemang för att ifrågasätta rådande maktstrukturer. Dels mer specifikt de nya miljörelser som då växte fram och inte minst vad som på den tiden ofta kallades "alternativrörelsen". Sett utifrån samhällets natur- och miljörelation kan detta sammantaget ses som det mest radikala miljöengagemanget i en historisk översikt (figur 1).

Figur 1. Några huvudsakliga teman i det moderna miljöengagemangets framväxt. Även om dessa perspektiv i stor utsträckning kan knytas till särskilda tidsperioder, som bilden visar, så har de både inspirationskällor bakåt i tiden och är i högsta grad delar i dagens naturvårds- och miljödebatt (Sandell, Öhman & Östman, 2003).

Vi kan illustrera många av de centrala elementen i dessa nya miljö- och alternativrörelser genom att fokusera på vad som hände år 1972. Det året genomfördes FN:s Stockholmskonferens som tydligt band ihop miljöfrågor och utvecklingsfrågor, den nya miljöorganisationen Greenpeace etablerades (året innan hade Jordens Vänner i Sverige etablerats), Rom-klubbens rapport "Tillväxtens gränser" publicerades, världens första miljöparti startades (i Nya Zeeland som "The Values Party"), och i Norge publicerades Erik Dammans bok, "Framtiden i Våra Händer" vilket blev starten på en rörelse som sedan spridits till flera länder. Vi kan säga att från 1972 så är miljöfrågorna tydligt globala och den tidens gräsrotsrörelser slogan om att "tänka globalt och handla lokalt" är sedan dess en återkommande referensram för miljö och utveckling, inte minst när det gäller vår tids klimatkras.

Av helt central betydelse i förhållande till nutidens diskussioner om hållbar utveckling och grön omställning är "Alternativ-" perspektivets betoning av att det är de grundläggande karaktärsdragen i industrialiseringens samhällsomvandling som är problemet. Det räcker inte att försöka hantera negativa bieffekter av det moderna samhällets sätt att prioritera materiell tillväxt, globala fossildrivna försörjningsnätverk och extrem urbanisering. Det här spänningsfältet illustrerades under till exempel 1970-talet inte minst genom att ställa olika samhällsutvecklingar mot varandra, till exempel A- vs. B-samhällen (Tengström, 1978); Sol eller Uran (Lönnroth; Johansson & Steen, 1978); Jorden som en klump av resurser vs. ... som en såpbubbla, skimrande av liv (Brügge et al., 1981). En författare som inte minst med fantasieggande teckningar av olika framtida landskap utvecklade detta med att kontrastera två utvecklingsriktningar var Sigmund Kvaløy (senare Sætereng, t.ex. "Ekologisk kris – natur och människa", 1978). Återkommande i de alternativa utvecklingsstrategierna var att de lyfte fram det naturnära, miljövänliga och långsiktiga; till skillnad från det industriella, storskaliga och

naturexploaterande. Viktiga strategier för det alternativa blev lokal produktion av mat och energi, global solidaritet och en prioritering av icke-materiell livskvalitet.

Sigmund Kvaløy, som nämndes ovan, var också nära relaterad till andra djupekologiska inspiratörer i Norge – och som Argaladei mycket tidigt hade kontakt med. Framför allt bör här lyftas fram filosofen Arne Næss (1973 och 1976) och friluftsvägledaren Nils Faarlund (1973 och 1978). I den svenska utgåvan av Næss "Ekologi, samhälle och livsstil" (1981) kan vi få en översikt genom avsnittet: "Den djupa ekologiska rörelsen. Liten uppslagsbok". Här kan vi först notera "den grunda" ekologiska rörelsens fokusering på: kampen mot föroreningar, behovet av resurshushållning och befolkningsstabilisering. Men utöver detta lyfter "den djupa" ekologiska rörelsen, enligt Næss, fram: klasslöshet, självstyre, decentralisering, lokalsamhällen, regional utbyggnad, självförsörjning, arbetsfördelning, komplexa (inte komplicerade) samhällen, mångfald och självutveckling, skydd för olika kulturer t.ex. minoritetskulturer som samernas, symbios som ett nyckelord i ekologi, respekt för livet i sin helhet (egalitarianismen i biosfären), kamp mot människans självdomesticering (göra sig själv till husdjur), gestalttänkande i naturen (allt hänger samman i ömsesidiga beroenden) och *docta ignorantia* alltså medvetet ovetande (allt vi inte vet). Även i Sverige lyftes till exempel Rolf Edberg (1974) fram som djupekolog. Betydelsen av de djupekologiska perspektiven för en mer radikal miljö- och samhällsdiskussion, då och senare, kan inte överskattas och några exempel på senare texter är Næss med Haukeland (1998), Faarlund (1990) och Breivik (2020).

Friluftslivets och naturturismens roll i detta spänningsfält kring samhällsutveckling och miljö var (och är) dock dubbel och ambivalent. Dels är friluftslivet både i Sverige och internationellt i stor utsträckning bara ytterligare ett uttryck för kommersialism och materiell tillväxt med ständigt nya specialiserade produkter samt mycket fossildrivna resor till mer eller mindre exotiska naturupplevelser (jfr figur 2 nedan). Men samtidigt är också friluftslivet i mycket en illustration av livskvalitet med enkla medel och en konkret påminnelse om människans naturrelation och naturberoende. Argaladei, som vi nu ska fördjupa oss i, placerade sig här tydligt i den alternativa och miljövänliga positionen där naturnärhet, eget skapande och ursprungsbefolkningars värderingar och tekniker lyftes fram.

Argaladei – en fallstudie

Den här fallstudien av föreningen Argaladeis verksamhet vill speciellt framhålla verksamhetens starka koppling mellan samhällsengagemang och friluftspedagogik. Studien grundar sig på skriftliga källor, framför allt: ett nummer av tidskriften vid föreningens 10-årsjubileum (Grundberg, Tordsson & Sandell, 1976); två skriftliga presentationer från 1977 respektive 1986; samt en sammanställning och antologi på knappt 400 sidor (Waldén, 2001). Ett viktigt underlag har också varit en av författarnas (Sandells) egna minnen och omfattande personliga arbetsmaterial från en intensiv verksamhet i föreningens styrelse och kursverksamhet under 1970-talet vilket nu har kunnat kritiskt diskuteras med medförfattaren (Öhman). Till detta kommer några

referenspersoners reflektioner vilka har egna erfarenheter från den aktuella tidsperioden (se "Tack" nedan).

Friluftsliv en livsstil

"Argaladei" med devisen "friluftsliv en livsstil" startade år 1966 med längre friluftaktiviteter i de skandinaviska fjällen. Namnet hämtades från ett fjäll vid den svensk-norska gränsen och vartefter växte verksamheten och formaliserades som en förening. Torvald Wermeln och Stig Helmers var centrala personer där den förra hade bakgrund i scoutrörelsen, som journalist och författare; och den senare kom från folkbildningen.

Från de inledande årens fjällexpeditioner 1967–1984, med totalt ca 1100 deltagare (Waldén, 2001, s.4) växte verksamheten till att omfatta bland annat kortare kurser i kust- och skogsmiljö och i vinterfriluftsliv, samt regionala träffar. Enligt Waldén (2001) så hade "Argaladeis aktiviteter samlat över 2000 deltagare" åren 1967–2000 (s.4). Ett övergripande syfte från början var att utgöra ett alternativ till den av kommersiella värderingar präglade ungdomskulturen genom att inspirera verksamma ungdomsledare inom friluftsliv och miljö till ett mer kvalificerat friluftsliv. Föreningen är idag (2024) fortfarande aktiv om än med en mycket mer blygsam verksamhet.

Argaladei är revolt!

Innan vi särskilt lyfter fram några olika teman i Argaladeis pedagogiska förhållningssätt med hjälp av egna underrubriker, vill vi här i sin helhet återge texten i presentationsbroschyren från 1977 (Argaladei, 1977) då den ger en god övergripande bild av verksamhetens ideologiska rötter liksom dess målgrupper och ambitioner:

ARGALADEI är alternativ till den av kommersiella värderingar präglade ungdomskulturen. Argaladei menar att friluftsupplevelser är ett verksamt vaccin mot exempelvis förljugen veckopress, film med falska värderingar, kändiskult, osund reklam och droger. Allt detta som ockuperat massor av ungdom och gjort dem oåtkomliga för en friare, rikare livsstil.

ARGALADEI hävdar friluftsliv som något mer än en fysisk aktivitet. Naturen är mer än en annan sorts kolstybb att springa sig svettig på.

ARGALADEI betonar därför friluftslivets "innersida". Många konstnärer, författare, diktare och kompositörer har fått sin inspiration och hämtat sina motiv från naturen. Deras verk tillhör också friluftsongdomen. De är våra guider.

ARGALADEI vill verka för en politiskt, socialt, religiöst och konstnärligt medveten ungdom. Vi slåss sida vid sida med fältbiologer, seniorscouter, miljögrupper och andra naturvårdare för en större naturmedvetenhet och mot skövling, vattenreglering och förorening.

ARGALADEI är sålunda mer att betrakta som en aktionsgrupp än som en egentlig förening. Den vill medverka till utbildning av ungdomsledare inom föreningar och kommunal fritidsverksamhet – ej konkurrens men allians. Vi är ovanliga eftersom vi är så olika – här finner du fältbiologer, scouter, 4:H-are, nykterister, miljöaktivister och ledare inom politiska och religiösa ungdomsrörelser.

ARGALADEI siktar på ett samarbetsforum för den nya friluftsgenerationen. Oavsett föreningstillhörighet har vi mycket att vinna på en fördjupad naturupplevelse och ett gemensamt agerande, inte minst i arbetet på att bevara våra naturvärden.

ARGALADEI använder olika kurser och expeditioner för att förmedla sin hållning. Dessa bedrivs som folkhögskolekurser /...[en presentation av kursutbudet].../

ARGALADEI är inte verklighetsflykt men vill ge ännu en verklighet – en vidare utblick: kännedom om oss själva, naturen och omvärlden.

Vi kan i citatet ovan särskilt notera utgångspunkten i vad som uppfattades som destruktiva ideal för ungdom och där kritiken mot kommersialismen sågs som ett huvudtema. Även om denna kritik mot kommersialismen, och då särskilt dess påverkan på ungdomar, snart blev en del av en mycket bredare civilisationskritik där miljöfrågorna fick stor plats, så är det samtidigt viktigt att se kommersialismens helt centrala roll i det moderna samhället. Och det bör påminnas om att detta var många decennier innan Sverige öppnade upp skolor och annan tidigare offentlig verksamhet för det privata näringslivet. Som en tidstypisk illustration kan vi notera hur följande dikt av Sven Delblanc återgavs i studiematerialet "Friluftsliv" som gavs ut 1981 av de i Argaladei mycket centrala personerna Roger Isberg och Björn Tordsson¹ (Isberg & Tordsson, 1981):

Massmedierna hamrade in i vårt medvetande att det viktiga var att äga och njuta många ting – många bilar, många kvinnor och andra förbrukningsvaror. Kvantitet och massa vrålade medierna så att ingen kunde höra diktarens ord då han talade om innerlighet, känsla och värde.

Citatet ovan upplevs säkert av många idag – och på goda grunder – som starkt provocerande. Men det är då viktigt att komma ihåg att just provokationen var syftet även då. Det var, bl.a. i kretsar som Argaladei relaterade sig till, mycket starka känslor kring vad man upplevde som en fullständigt förödande kommersiell syn på människor, människovärden och naturen. Det kan finnas anledning att idag, mer än 40 år senare, fundera på om det bara är språkbruket som putsats upp – och vi därför upplever citatet som mycket provocerande – men att kanske synsättet i sig successivt bara blivit mer accepterat?

¹ Det är i huvudsak män som i denna studie exemplifierar Argaladeis verksamhet och Carin Grundberg-Sandell (2001, s.176) konstaterar i sin diskussion av könsroller i Argaladei att "...de traditionella könsrollerna har speglats också i friluftslivet". Hon skriver vidare att "...i Argaladei har friluftslivet inte diskuterats särskilt ingående utifrån tankar om könsroller och huruvida det varit manligt dominerat. Men det har funnits en viss medvetenhet och diskussion om att män numerärt dominerat i styrelser och kursledningar. Under 1970-talet, då Argaladei var som störst, var även jämställdhetsdebatten intensiv." Hon konstaterar vidare att under 1970-talet var det mellan 14 och 28% kvinnor i föreningens styrelse, men att i slutet av 1990-talet var det hälften.

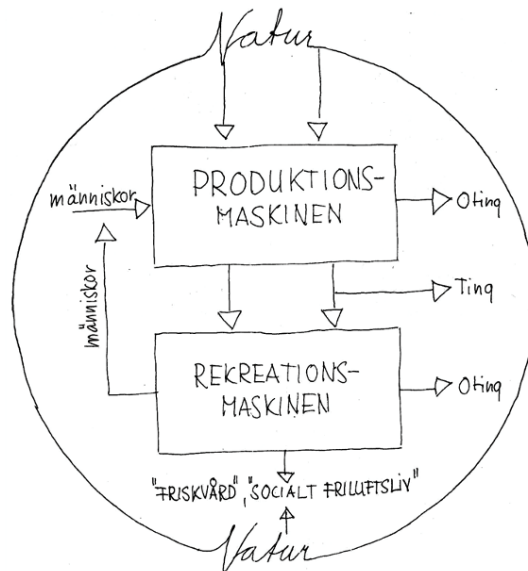
Argaladei: Alternativ samhällsutveckling!

År 1982 anslog Stortinget i Norge medel till ett förprojekt om "Nordens möjligheter att anvisa en utvecklingsväg som leder bort från de konflikter och problem som det rådande utvecklingsmönstret skapar i såväl rika som fattiga länder" (Om att utreda en alternativ framtid, 1983, s.1). För Argaladei var det då självklart att ingå i den svenska arbetsgruppen för en sådan utredning (ett arbete som vartefter utmynnade bland annat i den svenska boken "Vägar till Framtiden"; Bergström & Friberg, 1987). Men när Argaladei startade i slutet av 1960-talet var intresset för en alternativ samhällsutveckling mer snävt fokuserat på ungdomsfrågor och kommersialism som i citaten ovan. Det som hade hänt under 1970-talet var inte minst en breddning av samhällskritiken i linje med de nya miljö- och alternativrörelser som då bildats (jfr. diskussionen av året 1972 ovan) och särskilt då den fördjupning – inte minst i miljöfrågor – som den norska djupekologin innebar. Argaladei måste ses som ett tydligt exempel på vad som i figur 1 betecknades som "Alternativ-" och man var mycket tidigt i direkt kontakt med och lät sig inspireras av de norska ekosoferna. Exempelvis etablerade föreningen under 1970-talet samarbete med personer som Nils Faarlund (1973), Sigmund Kvaløy (1976) och Arne Næss (1976 [1973]) genom korrespondens och besök i Norge. Bland annat ordnades ett idéseminarium 1977 i Linköping under rubriken "Friluftsliv som pedagogik" och där inbjudan tog avstamp i Arne Næss (1976) tankar om att "Friluftslivet representerar en allsidig utmaning till hela människan" och Eva Vikanders kritik i Aftonbladet (12/2, 1977) om det förakt för människors naturintresse som ligger i att "förvandla Åre till en enda stor Mallorcaresa". Där stod Nils Faarlund, Torvald Wermelin och Stig Helmers som föreläsare och de tre huvudämnen var: "Friluftslivet som alternativ till kommersiell ungdomskultur", "Friluftsliv som pedagogik" och "Friluftsliv och naturvård".

Det här innebar att man anlade ett mycket kritiskt miljöperspektiv även på den egna friluftsverksamheten, ett tema som inte varit särskilt framträdande under Argaladeis första år. I vår tid diskuteras ibland en "sustainability paradox" (Gurholt Pedersen & Haukeland, 2020) när det gäller friluftsliv. Att en aktivitet som på ett allmänt plan ses som naturvänlig men som samtidigt genom transporter, förslitning och materiell konsumtion kan förvärra problemen för natur, klimat och miljö. Det bör förstås påpekas att det här inte är så mycket en paradox, eftersom fritidens naturkontakt är en del av det moderna industrisamhällets ofta mycket miljöstörande landskapsrelation (jämför till exempel Sandell, Arnegård & Backman, 2011; Sandell, 2016). Detta var för Argaladei tidigt självklart och en slående illustration som användes var Nils Faarlunds "samhällsmaskin", som till exempel Björn Tordsson återgav i sin skrift "Friluftsliv i teknikens samhälle, ett diskussionsmaterial utgivet av Argaladei" (Tordsson, 1978; figur 2). I denna figur kan vi se hur naturen omger det hela och förser en produktionsmaskin med naturresurser för att kunna leverera diverse "ting" (läs: industrisamhällets alla produkter) men som då också producerar en mängd "oting" (läs: miljöförstöring). För att denna produktionsmaskin ska kunna försörjas med människor (läs: arbetskraft) krävs en rekreativ maskin – som i sin tur också måste förses med naturresurser och då även producerar diverse "oting". På detta sätt förstärker produktionsmaskinen och

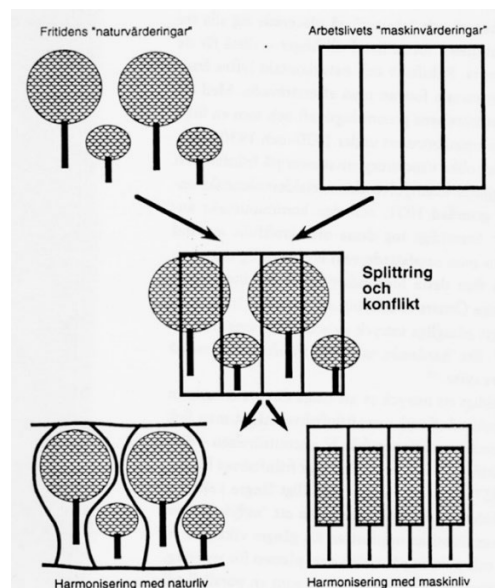
rekreationsmaskinen varandra och detta till priset av stor naturexploatering och miljöförstöring.

Figur 2. Nils Faarlunds "samhällsmaskin" som illustrerar hur även friluftsliv kan vara en destruktiv del av ett miljöförstörande samhälle (Illustration: Björn Tordsson).

För att undvika rekreationsmaskinens negativa påverkan så gällde det att låta sig påverkas i naturnära riktning av friluftsupplevelserna, något som kunde illustreras som i Inge Liens figur (figur 3). Denna illustration visar på att det ligger ett val i att antingen låta naturupplevelserna påverka samhället ("naturliv") – eller låta det moderna industrisamhället ("maskinlivet") påverka även fritidens naturupplevelser.

Figur 3. Inge Liens illustration av kontrasten och konflikten mellan fritidens naturvärderingar (i ett naturnära friluftsliv) och arbetslivets maskinvärderingar (i ett urbant modernt samhälle). Omritad av Sandell från Lien (1977).

Detta konkreta engagemang för ett naturnära och miljövänligt friluftsliv inkluderade successivt en mängd olika hantverksrelaterade områden, till exempel att bygga egen friluftsutrustning som ryggsäckar och kanoter av naturnära material. Hantverkandet, skapandet och relationen till de naturnära materialen var här centralt (jfr. Haukeland & Sæterhaug, 2020). Detta gick också mycket bra att koppla till äldre traditioner kring friluftsliv, hantverk och självtillit, med inte minst inspiration från grupper som levtt nära naturen som samer och nordamerikansk ursprungsbefolkning. Tidiga exempel på dessa inspirationskällor var Torvald Wermelins vitt spridda böcker om mer avancerat friluftsliv (Wermelin, 1962 och 1964). Wermelin var, som nämndes ovan, en av grundarna av Argaladei och hans omfattande och mycket praktiskt inriktade böcker var helt centrala för Argaladeis tidiga historia.² Denna enorma aktivitetsbank av praktiska råd om det mesta i friluftsliv, från hur man sköter sina kängor och slipar sin yxa till hur man syr sina kläder och gör sin egen kniv, går också mycket väl i linje med det som återkommande, inte minst internationellt, diskuteras som en "en nordisk friluftstradition" med en "...ecophilosophy of friluftsliv, craftmaking and sustainability" (Haukeland & Sæterhaug, 2020).

Argaladei: Kvalificerat friluftsliv!

Men Argaladeis friluftsideal och verksamhet kännetecknades inte bara av höga kvalitetskrav på utrustningen när det gäller miljöhänsyn ("naturnära") utan man hade också höga krav när det gäller vad man gjorde "där ute". Fjällexpeditionerna som under Argaladeis högperiod var den helt dominerande verksamheten kännetecknades av att mindre grupper (ca en handfull personer i varje) med olika inriktningar som till exempel: botanik, glaciologi, speleologi, etnologi, målning, fiske, alpinism eller ornitologi, formerade sig och läste in sig på sina områden och noggrant planerade sina fjällaktiviteter. Man samlade sig sedan för tre-fyra dagars "upptakt" på någon folkhögskola i norra Norrland där kunskaperna via föreläsningar och diskussioner fördjupades om fjällen, utrustning, samisk kultur, säkerhet med mera. Varje expedition hade ett 30-tal deltagare uppdelade på grupper enligt ovan och ofta var det 2–3 sådana expeditioner som sammanstrålade på dessa upptaktsdagar. Sedan bar det av ut till de olika expeditionernas platser där man var kvar i cirka tre veckor och i regel med en gemensam basplats som nav för de olika gruppernas aktiviteter. Efter att man kommit hem från fjällen skrev de olika grupperna ihop sina redogörelser för vad man gjort vilket samlades i en omfattande rapport för varje expedition. I dessa rapporter återgavs då allt sådant som man arbetat med under veckorna i fjällen, som växtinventeringar, kartor över funna varglyor, dikter, fågelrapporter, konsthantverk, fotografering etcetera. På detta sätt var alltså deltagandet i en fjällexpedition ett åtagande på ca en månad, förutom planering och efterarbete. Föreningen Argaladei som bildats för att hålla ordning på kontinuitet, ekonomi och relation till de folkhögskolekurser som expeditionerna formellt

² Dessa reviderades senare och gavs ut i samarbete med Argaladei som Wermelin, Isberg & Tordsson, 1982, respektive Tordsson & Isberg, 1984

sett var (och där Argaladeigrundaren tillika folkhögskolerektorn Stig Helmers var central), höll via sin styrelse sedan årsmöten med nostalgi och framåtblick. Successivt breddades föreningens verksamhet till att vid sidan av fjällexpeditionerna ordna kortare kurser med inriktning mot kanot, kajak, vinter, grundkurs, fortsättningskurs och opinionsbildning – allt för att, i linje med det långa citatet ovan, underblåsa det friluftrelaterade engagemanget för kvalificerat friluftsliv och en alternativ samhällsutveckling. En bred översikt över expeditioner, kurser, deltagarantal med mera återfinns i "Argaladei: En otrolig historia" (Waldén, 2001). Det är viktigt att se att detta friluftsliv som här betecknas som "kvalificerat" inte nödvändigtvis behövde vara "avancerat" i termer av hur högt man klättrade, hur långt man vandrade eller hur tung packning man bar. I stället handlade idealet om en naturnärhet och ett förhållningssätt till natur och samhälle som går långt utöver den fysiska friluftaktiviteten. Eller med Stig Helmers ord (1976, s.31):

Du ska ge dig tid. Välj ett fjäll (eller en knalle i Småland för den delen). Umgås med det. Det här är viktigt, det handlar om konsten att uppleva. Du upplever just ingenting av naturen, om du inte etablerar ett personligt förhållande till den. Du kan flyga över Klippiga Bergen, du kan ta teleferiquen upp på Aiguille de Midi, eller nosa på Stora Oceanen från en däckstol. Fantastiskt! Men det förfärliga är, att du förvandlar jordens härlighet till passager och till kolorerade vykort. Du kan aldrig, fylld av din upptäckts förtjusning, skynda till dina vänner för att berätta det oerhörda, som bara du har upptäckt. Jo visst kan du! Du är ju argaladeiare!

Argaladei: Den lilla gruppen!

Torvald Wermelin och Stig Helmers, som grundade Argaladei, hade i praktiken olika – och kompletterande – roller. Wermelin med sin bakgrund inom scoutrörelsen och som journalist var den entusiasmerande "animatören" (det uttryck han själv föredrog när det gällde att väcka och inspirera människor). Helmers var med sin bakgrund som akademiker, socialpsykolog, folkhögskollärare och folkhögskolerektor, den eftertänksamme pedagogen och filosofen. Han skrev bland annat så här (Helmers, 1979, s.11): "Den levande, lilla, nära kamratgruppen är det starkaste instrument för utveckling och förändring som över huvud taget finns. Det bör vi ta vara på." I samma artikel, med just rubriken "Den lilla gruppen", tar han upp betydelsen av att dessa grupper har konkreta uppgifter (Helmers, 1979, s.11):

Först när en grupp får eller tar en uppgift, som alla anser viktig och ställer upp på, blir gruppen levande. Att gemensamt övervinna svårigheter, att ha framgång, även (rimlig) motgång, frigör krafter och öppnar vägar till förkovran och mognad.

Angående poängteringen av att gemensamt övervinna svårigheter kan här påminnas om att ett återkommande slagord var "uppförsbackens pedagogik" – alltså att tillsammans och i samarbete klara av uppgifter som också kunde upplevas som direkt utmanande. Det är också dessa tankar om den lilla gruppens pedagogik, och betydelsen av att dessa grupper har fokuserande uppgifter som de känner är meningsfulla, som manifesteras i det som nämndes ovan om hur de olika expeditionerna var uppdelade i grupper som arbetade med allt från att kartera växter och göra teckningar till att mäta glaciärer och

skriva dikter. Meningsfullheten och det seriösa anslaget i detta måste noteras. Man tog ofta in externa kunskaper och källor under förberedelserna och det var sedan viktigt att expeditionsrapporterna var korrekta och vid behov kunde spridas vidare till andra. Det är också här viktigt att knyta tillbaka den här lilla gruppens pedagogik till de inledande motivbilderna om en "alternativ samhällsutveckling". Helmers skriver till exempel:

I vår tid blir alltfler människor 'hemlösa' i växande grad, till följd av att traditionella närgrupper ersätts med större och mer formellt stelnade grupper. Vi vet att de flesta personliga problem i grunden är relationsproblem, och att de kan lösas endast i och genom närgruppsgemenskap. Och, vad mera är, många stora samhälleliga problem kan undanröjas endast om samhället byggs upp med små grupper, närgrupper, som bas. Under 1900-talet har den moderna människans sociala situation förändrats snabbt. Den ekonomiska, sociala och kulturella utvecklingen skapar allt större enheter; från små arbetsplatser med små lägenheter till jätteindustrier i enorma maskinhallar, där individen isoleras i ett stort, opersonligt och abstrakt kollektiv; från den lilla nära konsumföreningen, handelsboden och kvartersbutiken till centralbutiken och stormarknaden; från den lilla fackavdelningen till storavdelningen, ledd av tekniska byråkrater; från sjukstugan till centrallasarettet; från byskola till jättelik centralinstitution osv, osv (Helmers, 1979, s.10).

Vi bör här påminna oss att detta var 1970-tal där "globaliseringens" anonyma produktionskedjor och beroenden som idag är så uppenbara ännu inte visat sig lika tydligt. Till detta är det viktigt att lägga den mobiliserande och samhällsförändrande roll som tillskrevs denna fokuserade gruppdynamik. I det temanummer om gruppen som citerades ovan (No. 1, 1979) så kan vi till exempel notera rubriken "Man måste våga påverka!" som följs av ett samtal mellan tre friluftsledare (Tre friluftsledare funderar..., 1979). Här säger Allan Höglund till exempel "Friluftslivet är ju inte en prestation utan ett sätt att förändra och själv förändras" (ibid, s.7). Torvald Wermelin delar i sin artikel i samma temanummer ut en blomsterkvast till Roger Isberg "...som med sin 'gerillaaktivitet' mot den kolorerade veckopressen och porr-tidningarnas mulliga mansgrisar ville väcka och varna men också möta med alternativ animation genom friluftsliv. Ett nytt grepp och djärvt mitt uppe i vattvällingen" (Wermelin, 1979, .15).

Argaladei: Konst-Litteratur -Musik!

Att ta med en flora eller fågelbok upp på fjället är knappast uppseendeväckande. Men att bära upp en massa poesi och skönlitteratur till bastältet på fjällexpeditionerna höjde ett och annat ögonbryn. Men detta var en mycket medveten strategi som ofta sammanfattades med förkortningen "Ko-Li-Mu" (konst, litteratur, musik) och var ett för Argaladei helt centralt tema i friluftslivet. En punkt i det långa inledande citatet ovan lyfter fram friluftslivets "innersida" och hur konstnärer, författare, diktare och kompositörer är friluftslivets guider. I föreningens tidskrift (som kom ut med 3-4 nummer per år) liksom i andra texter man publicerade var teckningar, bilder och dikter mycket frekventa inslag och vid olika samlingar var sång, musik och poesi ständigt närvarande. Bara som ett exempel kan nämnas att vid det idéseminarium om "Friluftsliv som pedagogik" år 1977 som nämndes ovan så lyfte man i inbjudan fram att "För de som vill finns möjlighet att komma redan fredag kväll, vi har då en enkel kvällssamling

med lyrik, sång och musik". Inspirerande författarnamn var till exempel Harry Martinsson, Paulus Utsi, Gunnar Harding, Rolf Edberg och Ann Margret Dahlquist-Ljungberg. Men inte minst Argaladeis egna medlemmar skrev och publicerade många dikter och andra texter i föreningens verksamhet. Ett exempel, bland så många, är följande av Kate Kärrberg (i Argaladeitidningen 2–3/1976, s.27):

Så mycket man inte vet – inte förstår.
Inte behöver veta eller förstå.
Men
med fantasins hjälp – inte med vetenskapen
ser jag alla de småtroll
jag annars skulle namngett
som stubbar och sten.

Eller den här dikten av Kjell-Åke Jansson (Argaladeitidningen 1/77:8):

Balvatn
Vågors ändlösa rörelser
ömt omgärdar och överöser
vassa stenars massiva ondska.
Till mjukt rundad befrielse,
där doldes drömmar och fantasier
för stormens livskrafter,
nörd från öppna vidder och rymder.

Ett annat exempel på det estetiska intresset är beskrivningen av vad Argaladeimärket symboliserar (designades av Bengt-Åke Lundgren, 1967; figur 3; beskrivningen återgiven i Argaladei – friluftsliv en livsstil, 1976, s.23):

En cirkel formar en bild av helheten. Ingen del av cirkeln kan skiljas från en annan, någon början finns inte, heller inte något slut. Därför kan aldrig vår friluftsupplevelse särskiljas från upplevelsen av oss själva, av varandra, av samhället eller tillvaron i stort. Allt är i allt.

Den gröna färgen är det växande livets; trädens, grässets, örternas. Den gröna färgen är lugn och rogivande, är trygghet och livskraft – den botten från vilket allt framträder.

De silvrade strömmarna visar oss kretsloppet hos det rena, friska vattnet – det ämne som omsluter allt.

Upprorets, revoltens och den heta viljans färg kallas den röda. Men den är också ömhetens, värmens och inlevelsens.

En kompassnål och en vildgåsplog äger pilens form. Visar oss mot norr, men är också en bild av viljan, längtan och strävan. Pilens form är lik trädets och fjällets, kanske också tältets – den vandrande frihetens symbol.

Bågen finns därunder. För vad hjälper aldrig så många pilar om man saknar båge?

Figur 3. Argaladeis märke, designat av Bengt-Åke Lundgren, där bakgrundsfärgen är grön, linjerna är silverfärgade och pilen är röd.

Ett drastiskt sätt som Wermelin använde för att illustrera skapandets kraft och betydelse var att jämföra en oljemålningens pris i termer av vad duken, ramen och färgen kostat och vad sedan den färdiga tavlan kan betinga för pris. Detta "Ko-Li-Mu"-tema hos friluftsvksamheten kan närmast beskrivas som existentiellt. Att med hjälp av egen och andras skaparkraft reflektera över de mest grundläggande frågorna kring människa, natur, samhälle och utveckling – men göra det i en inramning av naturpräglade landskap, praktiskt friluftsliv och goda vänner. De återkommande gemensamma reflektionstillfällena var helt centrala i dessa friluftsäventyr. Att sitta i en ring runt en eld eller en fotogenlykta, sjunga, läsa dikter och samtala. Det mer direkt friluftrelaterade låg här nära till hands, som till exempel var man är (betydelsen av fri natur), vilken utrustning man använder (naturnära material), aktiviteter man undviker (motoriserat och för kortvariga vistelser). Men här fanns också stora möjligheter att formulera sig om grundläggande existentiella frågor när man genom friluftslivet fått chansen till viss fysisk och mental distans till det moderna, urbaniserade industrisamhället. Hur det moderna samhället dramatiskt ökat den mentala och fysiska distansen till naturen blev då en utgångspunkt för betydelsen av att inte bara vara på ett kortvarigt och distanserat "besök" i naturen utan att vara ute en längre tid och hinna känna in samspelet med naturen.

Argaladei: Sammanfattningsvis

Även om svepande hänvisningar till det "äkta" i förhållande till det "falska", och det "rätta" i förhållande till det "felaktiga" (i en del av citaten ovan från Argaladei) förstås också kan vara uttryck för dogmatik och brist på demokratisk respekt för till exempel hur olika personer vill tillbringa sin fritid eller hur man vill utforma sina naturmöten, så illustrerar inte minst dagens klimat- och miljödiskussioner också behovet av mycket av de perspektiv som Argaladei illustrerar. Ett intressant spänningsfält som Argaladei ser ut

att ha lyckats överbrygga är mellan två till synes rätt artfrämmande perspektiv. Å ena sidan, de högstämnda och romantiskt präglade idealen med rötter i friluftslivets start i form av till exempel naturnära gruppers praktik som samer och nordamerikansk ursprungsbefolkning eller naturromantiska sånger och dikter kring lägereldarna. Och, å andra sidan, de upplysningspräglade och vetenskapligt argumenterade civilisationskritiska perspektiven relaterade till de moderna miljö- och alternativrörelserna, ofta med ekosofisk inspiration, till exempel genom systematiska och vetenskapligt grundade naturstudier utmynnande i ekopolitisk samhällskritik. I konkreta termer noterar vi särskilt följande:

- Argaladeis devis om *livsstil* – alltså hur friluftslivet fördjupas och breddas från en fritidsaktivitet till något som gäller hela livet och därigenom i princip "allt"; boende, konsumtion, ideal, attityder... och där friluftslivets praktik och material kan vara en viktig brygga genom val av naturnära och egentillverkad utrustning och miljövänliga aktiviteter.
- Det *kvalificerade friluftslivet* som inte minst handlade om att man var ute länge, tre veckor på fjället kräver inte bara bra planering av mat som håller och som man orkar bära, utrustning och hygien, utan innebär även att andra landskapsrelationer och andra grupprelationer lyfts fram än den packning i tidrummet som kännetecknar mycket av vår tids friluftsliv och liv (jfr Sandell, Arnegård & Backman, 2011).
- *Reflektionens betydelse* och dess inramning av: kvalificerat friluftsliv (naturnärhet och viss tidsutsträckning), en trygg social grupp (fokuserade uppgifter, beroende av varandra), och konstnärliga uttryck ("Ko-Li-Mu") både som en del av friluftslivet men även som viktigt inför och efter friluftaktiviteten.
- *Naturens egenvärde* (inte bara som instrumentellt värde) och det personliga mötet med naturen i dess olika manifestationer.
- Samspelet mellan *friluftsupplevelser och samhällsutveckling* (jfr. figur 3).
- *Den fokuserade lilla gruppen* som ett fundament i den pedagogiska strategin.

Sammanfattningsvis ser vi ovanstående teman som av särskilt intresse att inspireras vidare av i vår tid präglad av klimatkris, dramatiskt minskad biologisk mångfald och mängder av akuta miljöproblem. En orsak till att det är viktigt att lyfta fram dessa teman idag är att de kan vara med och forma själva det demokratiska underlaget (läs: allmänhetens inspiration och motivation) för en grön omställning som är värd namnet. En grön omställning som annars riskerar att bli helt urvattnad och/eller bara leder till populistiska motrörelser med krav på billigare fossila bränslen och att inte behöva ändra några konsumtionsmönster.

Diskussion och slutsatser

I inledningen angav vi att syftet med denna essä är att erbjuda inspiration för utvecklandet av en trovärdig friluftspedagogik med miljöpedagogiska ambitioner och vi har nu kommit till en punkt där vi kan reflektera över vad en sådan friluftspedagogik kräver. I essäns bakgrund pekade vi på en rad teman som tidigare forskning framhållit som nödvändiga förutsättningar för att pedagogiska naturmöten ska kunna främja ett ökat engagemang för miljö och hållbar utveckling. I det följande ställer vi några av dessa teman i relation Argaladeis verksamhet såsom vi beskrivit den ovan.

För det första så framhåller tidigare forskning att det inte räcker med tillfälliga och kortvariga besök i naturen (se till exempel Thornburn, 2018). En grundläggande idé i Argaladeis pedagogik var just *längre vistelser* där man "levde ett liv" i naturen, det vill säga att man förflyttar sig, äter, sover och anpassar sig till naturens rytmer, förändringar och omständigheter. Ett liv som i mångt och mycket skiljer sig från vardagslivet i staden och just där ligger den pedagogiska potentialen.

För det andra betonar tidigare forskning att *naturmötets kvalitet* är avgörande (Mannion, Fenwick & Lynch, 2013; Sandell och Öhman, 2013). För att säkerställa detta var Argaladeis expeditioner som framkommit ovan noggrant förberedda och planerade, och följdes också upp med en omsorgsfull dokumentation och diskussion. De noggranna förberedelserna skapade också förutsättningar för både djupare och mer helhetliga erfarenheter då det förberedande kunskapsinhämtandet inte bara gällde naturen utan också människorna, kulturen och historien på platsen. Avgörande för naturmötets kvalitet är också själva syftet med aktiviteten. Argaladei ställde själva naturmötet och friluftslivets egenvärden i fokus snarare än aktiviteten, prestationen och instrumentella värden som är skilda från själva friluftsupplevelsen (till exempel förbättrad kondition).

För det tredje så krävs att det görs en explicit *koppling mellan friluftslivet och samhällets* tillstånd och förändring (Hill & Brown, 2014; Ross, Christie, Nicol & Higgins, 2014; Sandell & Öhman, 2013). Här låg Argaladeis kanske främsta miljöpedagogiska styrka då hela verksamheten placerades in i en samhällsengagerad och samhällskritisk kontext. Den utgick från en samhällskritik som i många stycken var radikal i bemärkelsen att den kritiserade det moderna samhällets grundläggande värden och system och inte minst den livsstil som samhället uppfordrade till. Men Argaladei nöjde sig inte med att utveckla en kritik utan hade också allvarliga ambitioner om att med friluftslivet som utgångspunkt också visa på en alternativ livsstil med andra värden, andra gemenskaper och en annan naturrelation. På detta sätt svarade Argaladei upp mot forskare som Cook och Cutting (2014) vilka menar att utomhuspedagogiken behöver erbjuda en tydlig vision av ett ekologiskt hållbart samhälle.

Argaladeis pedagogik innebar helt enkelt vad vi idag skulle beteckna som ett *transformativt lärande för hållbar utveckling* (se Boström, Öhman & Ojala, 2024). Det vill säga ett lärande som inte bara innebär att man lägger till nya kunskaper till sitt vetande utan där lärandet också inbegriper en förändring av grundläggande värden och föreställningsramar. Kritiken mot kommersialismen och samhällets materiella tillväxtvurm fick också som vi sett ovan ett konkret uttryck i friluftspraktiken där hantverk, återbruk och naturnära material utgjorde en form av motkraft. Att friluftslivet

genomfördes på ett hållbart sätt var helt centralt för att kritiken och de pedagogiska ambitionerna skulle vara trovärdiga.

Även om livsstilsförändring stod i centrum så var denna förändring relaterad till en transformation av samhällets sociala och ekonomiska förhållanden. När det gäller livsstilsförändring så handlade det inte bara om praktiska aspekter som hållbar konsumtion utan även grundläggande frågor om livsvärden och mening som relaterar till det som man idag inom miljöpedagogisk forskning talar om som en *existentiell dimension av hållbar utveckling* (Vandenplas et al., 2023). Betydelsen av dessa existentiella frågor blir särskilt tydlig i den viktiga roll som konsten, litteraturen och musiken hade i Argaladeis friluftsvksamhet.

Många forskare idag framhåller de radikala förändringar som krävs för att vi ska kunna komma till rätta med miljö- och rättviseproblem som vi står inför och som hotar vår existens som mänsklighet och att det därmed krävs radikala förändringar också av den pedagogiska verksamheten. Det som krävs är med andra ord inte i första hand mer friluftspedagogik utan en förändrad friluftspedagogik. Och det är här som vi menar att Argaladeis friluftspedagogiska verksamhet kan utgöra en viktig inspirationskälla. Det som gör Argaladeis verksamhet till en närmast unik friluftspedagogik är att samhällsengagemanget och de radikala idéerna inte bara var en del av policyn utan att detta tankegodis också konsekvent omsattes i den konkreta praktiken. Argaladei är ett av få exempel på en friluftspedagogisk verksamhet där det förväntade sambandet mellan naturupplevelser och miljöengagemang hade förutsättningar att realiseras på ett övertygande sätt.

En central fråga efter en fallstudie om 1970-talet är därvid i vilken grad och på vilket sätt dessa krav på ideal och praktik kunnat leva vidare till idag, femtio år senare. Först ska då förstås nämnas det faktum att föreningen Argaladei fortfarande (2024) har viss verksamhet även om i mycket mer blygsam skala än tidigare. En viktig förvaltare av arvet från Argaladei är friluftskurserna på Sjöviks folkhögskola, startade av Björn Tordsson och Roger Isberg med naturnära självbyggd utrustning och längre naturnära färder som viktiga karaktärsdrag. Boken "Daggdroppen..." är ett annat exempel på hur idealen och kraven på hur en friluftspedagogik med miljöpedagogiska ambitioner i Argaladeis anda har levt vidare. Den kom ut 1981 och gjordes då för Scoutrörelsen men den har sedan kommit i en handfull successivt omarbetade upplagor som kurslitteratur för bland annat blivande lärare och förskollärare (Brügge et al., 1981; Brügge et al., 2018). Björn Tordssons fortsatta texter och pedagogiska verksamhet (se till exempel Tordsson, 1993, 2003 och 2010) liksom Roger Isbergs (se till exempel 1991 och 2002) är andra viktiga exempel. I vad mån ideal och praktik även förts vidare på andra sätt är förstås en intressant och viktig empirisk fråga som förhoppningsvis kan locka till framtida forskningsinsatser.

Ett intresse för spår av Argaladeis ideal och praktik idag väcker också kritiska frågor om vad det alls finns för möjligheter i dagens samhälle att uppfylla de friluftspedagogiska krav som vår fallstudie av Argaladei har lyft fram? Krav på att friluftslivet fördjupas och breddas till en *livsstil* genom naturnära och egentillverkad utrustning och miljövänliga aktiviteter. Krav på att friluftslivet är *kvalificerat* i termer av

att vara ute länge och uppleva ett liv i naturen – inte bara ett tillfälligt besök. Krav på att upplevelserna *reflekteras* och där detta sker inte minst i en referensram av *konstnärliga uttryck* ("Konst-Litteratur-Musik"). Krav på att det *personliga mötet med naturen* ges stort utrymme och där *den fokuserade lilla gruppen* utgör ett fundament. När man ser denna kravlista är det inte svårt att förstå svårigheterna att i t.ex. dagens skola och föreningsliv få brett genomslag för detta. Samtidigt finns förhoppningsvis även nu vissa möjligheter för hängivna pedagoger och ledare, särskilt om man fokuserat vet vad det är man försöker uppnå. En möjligen positiv förändring är också att jämfört med 1970-talet så har naturturismen vuxit med mängder av aktiviteter och aktörer där inte sällan miljömedvetenhet är ett centralt tema.

Men om vi fortsätter inventera vår lista på krav från Argaladeis friluftspedagogik och lyfter fram *naturens egenvärde* och samspelet mellan *friluftsupplevelser och samhällsutveckling* så blir svårigheterna än mer uppenbara. Den radikaliserings av miljöengagemanget som skedde just under 1970-talet (jfr figur 1) präglar knappast dagens samhällsutveckling. Även om hållbar utveckling som begrepp är mycket frekvent så jämfört med 1970-talet har miljöproblematiken (inte minst genom klimatfrågan) blivit mer akut. Friluftslivet i bred bemärkelse är idag heller knappast kännetecknat av naturnära egenbyggd utrustning och miljöhänsyn. Här kan vi i stället notera teman som sportifiering, kommersialisering, indoorisation och motorisering i en utsträckning som knappt anades för femtio år sedan (jfr till exempel Sandell, 2016 och Sandell, Arnegård & Backman, 2011). Om vi så lyfter fram det som var själva grundbulten i Argaladeis verksamhet – kritiken av materialism och kommersialism – så blir kontrasten till dagens samhällsklimat direkt skriande. Vi har haft en kraftig reallöneökning under de decennier som gått sedan Argaladei startade sin verksamhet och utrymmet för andra livskvaliteter än de rent materiella och kommersiella borde ha ökat kraftigt. Men det är knappast en överdrift att säga att vårt samhälle idag är mer materiellt och kommersiellt än någonsin. Eller med Anita Goldmans ord (2024) "De kulturella gemenskaperna ersätts av en global marknad för individualiserad konsumtion" och "När konsumtionen blivit alltings mening går nämligen meningen förlorad, och det kanske är den värsta förlusten av alla". Stora delar av verksamheter som vid Argaladeis start självklart var i offentlig ägo och drift är idag privatiserade, och kommersialismen liksom den materiella tillväxten i sig är knappast en måltavla för någon bred samhällskritik idag.

Vi menar ändå att den noga genomtänkta och utvecklade friluftsverksamhet som Argaladei bedrev på 1970-talet äger hög relevans även idag. Kanske illustrerar svårigheterna med att uppfylla kravlistan enligt ovan just att behovet är större än någonsin med tanke på de hållbarhetsutmaningar som vi står inför. Vår förhoppning är därför att denna essä ska kunna verka som en inspirationskälla för både studenter, forskare och praktiker som på olika sätt arbetar med att utveckla den friluftspedagogiska praktiken. Kanske kan det även till exempel göras uppföljningsstudier av de som varit engagerade i det radikala friluftslivet (exempelvis i Argaladei) och göras internationella jämförelser.

Tack

Ett särskilt tack för viktig information och centrala perspektiv när det gäller fallstudien av Argaladei till: Björn Tordsson, Carin Grundberg Sandell och Tommy Ripmarken.

Om författarna

Klas Sandell är professor emeritus i kulturgeografi, Karlstads universitet.
(e-post: klas.sandell@telia.com).

Johan Öhman är professor i pedagogik, Örebro universitet.
(e-post: johan.ohman@oru.se).

Referenser

- Ahlström, Ingemar 2008. Utomhus i konsumtionssamhället. I: Sandell, Klas & Sörlin, Sverker, (red.) *Friluftshistoria – från 'hårdande friluftsliv' till ekoturism och miljöpedagogik: Teman i det svenska friluftslivets historia* (s. 168–183). Carlssons bokförlag.
- Andersson, Karin & Öhman, Johan (2015). Moral relations in encounters with nature. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*, 15(4), 310–329.
<https://doi.org/10.1080/14729679.2015.1035292>
- Hansen, Andreas S.; Beery, Thomas; Fredman, Peter & Wolf-Watz, Daniel (2023). Outdoor recreation in Sweden during and after the COVID-19 pandemic – management and policy implications. *Journal of Environmental Planning and Management*, 66(7), 1472–1493.
<https://doi.org/10.1080/09640568.2022.2029736>
- Andkjær, Søren (2012) A cultural and comparative perspective on outdoor education in New Zealand and *friluftsliv* in Denmark. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*, 12(2), 121–136. <https://doi.org/10.1080/14729679.2011.643146>
- Argaladei – friluftsliv en livsstil (1977). En presentationsbroschyr med text motsvarande en A4 inkl. dikt av Ann-Magret Dahlquist-Ljungberg, samt foton på fjäll och blomma, samt teckningar av fjäll, hölada, kanotpaddlare och strand. Föreningen Argaladei, Noteria Tryckeri.
- Argaladei – en presentation (1986). En presentationsbroschyr med text motsvarande ca fyra A4 med rubriker som "Inga turistresor, precis!", "Storskog, fjällvidd, sjö och älv, kust och hav", "Idédebatt och idéutveckling", "En tidskrift för friluftsfolk". Föreningen Argaladei, u.o.
- Boström, Magnus; Ojala, Maria & Öhman, Johan (2024). Transformative learning. In Christine Overdeest (Ed.), *Elgar encyclopedia of environmental sociology* (pp. 550–556) . Edward Elgar.
<https://doi.org/10.4337/9781803921044.ch97>
- Beery, Thomas H. (2013) Nordic in nature: friluftsliv and environmental connectedness. *Environmental Education Research*, 19(1), 94–117. <https://doi.org/10.1080/13504622.2012.688799>
- Beery, Thomas & Jørgensen, Kari Anne (2018). Children in nature: sensory engagement and the experience of biodiversity. *Environmental Education Research*, 24(1), 13–25.
<https://doi.org/10.1080/13504622.2016.1250149>
- Bergström, Sören & Friberg, Mats (1987). *Vägar till framtiden: rapport från en svensk förstudie till den nordiska alternativutredningen*. 1. uppl. Sekretariatet för framtidsstudier, FRN.
- Breivik, Gunnar 2020. 'Richness in ends, simpleness in means!' on Arne Næss's version of deep ecological friluftsliv and its implications for outdoor activities. *Sport, Ethics and Philosophy*, 15(3), 417–434. <https://doi.org/10.1080/17511321.2020.1789719>

- Brügge, Britta; Grundberg, Carin; Palm, Ola & Sandell, Klas (Red.) (1981). *Daggdroppen: Natur, scouting och daggdroppar*. Scoutförlaget.
- Clarke David A.G. & Mcphie, Jamie (2014). Becoming animate in education: immanent materiality and outdoor learning for sustainability. *Journal of Adventure Education & Outdoor Learning*, 14(3), 198–216. <https://doi.org/10.1080/14729679.2014.919866>
- Cook, Robert & Cutting, Roger (2014). ‘Low-impact communities’ and their value to experiential Education for Sustainability in higher education. *Journal of Adventure Education & Outdoor Learning*, 14(3), 247–260. <https://doi.org/10.1080/14729679.2014.950591>
- Dahlberg, Annika; Rodhe, Rick & Sandell, Klas (2010). National parks and environmental justice: comparing access rights and ideological legacies in three countries. *Conservation and Society*, 8(3), 209–224.
- Dammann, Erik (1972). *Fremtiden i våre hender: om hva vi alle kan gjøre for å styre utviklingen mot en bedre verden*. Gyldendal.
- Dammann, Erik (1977). *Framtiden i våra händer: om vad vi alla kan göra för att påverka utvecklingen mot en bättre värld*. Askild & Kärnekull.
- Díaz, Sandra; Pascual, Unai; Stenseke, Marie ... Shirayama, Yoshihisa (2018). Assessing nature’s contributions to people: Recognizing culture, and diverse sources of knowledge, can improve assessments. *Science*, 359(6373), 270–272. <https://doi.org/10.1126/science.aap8826>
- Dixon-Declève, Sandrine; Gaffney, Owen; Randers, Jørgen; Rockström, Johan; Stoknes, Per Espen & Ghosh, Jayati (2023). *En jord för alla: ett manifest för mänsklighetens överlevnad*. Natur & Kultur.
- Dunlap, Riley E. & Heffernan, Robert Bruce (1975). Outdoor recreation and environmental concern: an empirical examination. *Rural Sociology*, 40(1), 18–30.
- Dutcher, Daniel D.; Finley, James C.; Luloff, A.E. & Buttolph Johnson, Janet (2007). Connectivity with nature as a measure of environmental values. *Environment and Behavior*, 39(4), 474–493. <https://doi.org/10.1177/0013916506298794>
- Edberg, Rolf (1974). *Ett hus i kosmos*. Esselte Studium.
- Eichberg, Henning & Jespersen, Ejgil (1986). *De grønne bølger, træk af natur- og friluftslivets historie*. Bavnbanke, Gerlev Idrætshøjskole, Slagelse, Danmark.
- Eriksen, K. G.; Aamaas, Å. & Bjercknes, A. L. (2023). Engaging with indigenous perspectives in mainstream Norwegian teacher education: Collaborative autoethnography as a path toward decolonial indigenization. *Diaspora, Indigenous, and Minority Education*, 18(2), 135–148. <https://doi.org/10.1080/15595692.2023.2173168>
- Faarlund, Nils (1973). *Friluftsliv: Hva-Hvorfor-Hvordan*. Norges Idrettshøgskole, Kompendium, No. 32.
- Faarlund, Nils (1978). *Vurdering av en offentlig friluftslivs-politikk*. For-ut studie- og debattheft, No. 3.
- Faarlund, Nils (1990). Om møtet med fri natur som metode i miljøundervisningen. *Mestre fjellet*, 37, 21–23.
- Fredman, Peter; Stenseke, Marie; Sandell, Klas & Mossing, Anders (red.) (2013). *Friluftsliv i förändring – Resultat från ett forskningsprogram, Slutrapport*. Rapport 6547, Naturvårdsverket.
- Goldman, Anita (31 oktober 2024). Därför bryr sig ingen om det sjätte massutdöendet. *Dagens Nyheter*.
- Grundberg, Carin; Tordsson, Björn & Sandell, Klas (1976). Argaladei – friluftsliv en livsstil. Jubileumsnummer av föreningstidningen, 2–3, Föreningen Argaladei.
- Grundberg, Carin (2001). Kvinnorna i det manliga Argaladei. I Göran Waldén (red.), *Argaladei: En otrolig historia* (s. 176–180). Föreningen Argaladei.
- Gurholt, Kirsti Pedersen (2008). Norwegian friluftsliv and ideals of becoming an ‘educated man’. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*, 8(1), 55–70. <https://doi.org/10.1080/14729670802097619>

- Gurholt Pedersen, Kirsti & Haukeland, Per Ingvar (2020). Scandinavian friluftsliv (outdoor life) and the Nordic model. I Mikkel B Tin, Frode Telseth, Jan Ove Tangen & Richard Giulianotti, (Eds.), *The Nordic model and physical culture* (pp. 165–181). Routledge.
- Haukeland, Per Ingvar & Sæterhaug, Sidsel (2020). Crafting Nature, Crafting Self: An ecophilosophy of friluftsliv, craftmaking and sustainability. *Techne serien - Forskning i slöjdpedagogik och slöjdetenskap*, 27(2), 49–63. Hämtad från <https://journals.oslomet.no/index.php/techneA/article/view/3695>
- Helmers, Stig (1979). Den lilla gruppen. *Argaladei, Friluftsliv, en livsstil*, 1, 10–11.
- Henderson, Bob & Vikander, Nils (Eds.) (2007). *Nature first: outdoor life the friluftsliv way*. Natural Heritage Books.
- Hill, Allen & Brown, Mike (2014). Intersections between place, sustainability and transformative outdoor experiences. *Journal of Adventure Education & Outdoor Learning*, 14(3), 217–232. <https://doi.org/10.1080/14729679.2014.918843>
- Hofmann, Anette R.; Rolland, Carsten Gade; Rafoss, Kolbjørn & Zoglonek, Herbert (2018). *Norwegian friluftsliv: A way of living and learning in nature*. Waxmann.
- Isberg, Roger (1991). *Färd: möte - människa - natur*. Vägledarutbildningen, Sjøviks folkhögskola.
- Isberg, Roger (2002). *Enkelt friluftsliv: Gamla vildmarksknep*. Vägledarutbildningen, Sjøviks folkhögskola.
- Isberg, Roger & Isberg, Sarah (2007). *Simple life "friluftsliv": People meet nature*. Trafford Publishing.
- Isberg, Roger & Tordsson, Björn (1981). *Friluftsliv: Ett studiematerial för KFUK-KFUMs scoutförbund*. KFUK-KFUMs scoutförbund.
- Johnson, Bruce & Činčera, Jan (2023). Relationships between outdoor environmental education program characteristics and children's environmental values and behaviors. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*, 23(2), 184–201. <https://doi.org/10.1080/14729679.2021.2001756>
- Kvaløy, Sigmund (1976). *Ekologisk kris - natur och människa*. LT.
- Leirhaug, Petter Erik; Haukeland, Per Ingvar & Faarlund, Nils (2019). Friluftslivsvegleddning som verdidannende læring i møte med fri natur. I Linda Hallandvik & Jannicke Høyem (Red.), *Friluftslivspedagogikk* (s. 15–32). Cappelen Damm Akademisk.
- Lien, Inge (1977). Naturleg skiidrott. *FOR-UT Studie- og debattheft*, 1.
- Lönnroth, Måns; Johansson, Thomas B. & Steen, Peter (1978). *Sol eller uran: att välja energiframtid. [slutrapport från projektet Energi och samhälle]*. Liber.
- Mannion, G.; Fenwick, Ashley & Lynch, Jonathan (2013). Place-responsive pedagogy: Learning from teachers' experiences of excursions in nature. *Environmental Education Research*, 19(6), 792–809. <https://doi.org/10.1080/13504622.2012.749980>
- Næss, Arne (1973). The shallow and the deep, long-range ecology movement. A summary. *Inquiry*, 16(1–4), 95–100. <https://doi.org/10.1080/00201747308601682>
- Næss, Arne (1973/1976). *Økologi, samfunn og livsstil*. Universitetsforlaget (tidigaste utgåvor: "Økologi og filosofi").
- Næss, Arne (1981). *Økologi, samhälle och livsstil*. LT. (Original: Økologi og filosofi, 1973).
- Næss, Arne, med Haukeland, Per Ingvar (1998). *Livsfilosofi: Et personlig bidrag om fornuft og følelse*. Universitetsforlaget.
- Nash, Roderick (1967/1982). *Wilderness and the American mind* (3rd ed.). Yale University Press.
- Naturvårdsverket (2023). *Uppföljning av målen för friluftslivspolitikerna 2023*. Rapport 7123, Naturvårdsverket.
- Nord, Mark; Luloff, A.E. & Bridger, Jeffrey C. (1998). The association of forest recreation and environmentalism. *Environment and Behavior*, 30(2), 235–246. <https://doi.org/10.1177/0013916598302006>

- Paulus, Susanne C. (2016). Exploring a pluralist understanding of learning for sustainability and its implications for outdoor education practice. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*, 16(2), 117–130. <https://doi.org/10.1080/14729679.2015.1121504>
- Om att utreda en alternativ framtid (1983). Notat utarbetat av projektsektariatet för alternativutredningen GRS-491, Gruppen för resursstudier, Oslo.
- Reed, Peter & Rothenberg, David (Eds.) (1993). *Wisdom in the open air: The Norwegian roots of deep ecology*. University of Minnesota Press.
- Remmen, Kari Beate & Iversen, Elisabeth (2022) A scoping review of research on school-based outdoor education in the Nordic countries. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*, 23(4), 433–451. <https://doi.org/10.1080/14729679.2022.2027796>
- Ross, Hamish; Christie, Beth; Nicol, Robbie, & Higgins, Peter (2014). Space, place and sustainability and the role of outdoor education. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*, 14(3), 191–197. <https://doi.org/10.1080/14729679.2014.960684>
- Sjödin, Karin (2024). *Friluftsliv och naturmöten i utbildningspraktik*. (Doktorsavhandling). Örebro universitet.
- Sandell, Klas 1997. Naturkontakt och allemansrätt: Om friluftslivets naturmöte och friluftslandskapets tillgänglighet i Sverige 1880–2000. *Svensk Geografisk Årsbok 1997*, Vol. 73, s. 31–65.
- Sandell, Klas (2006). The right of public access: potentials and challenges for ecotourism. I Stefan Gössling & Johan Hultman (Eds.), *Ecotourism in Scandinavia: Lessons in theory and practice* (pp. 98–112). CABI.
- Sandell, Klas (2016). Naturturism och friluftsliv i fjällen: landskapsrelationer i förändring? ETOUR rapport, Östersund. <http://www.miun.se/siteassets/forskning/center-och-institut/etour/publikationer/rapport-2016-4-sandell-slutgiltig.pdf>.
- Sandell, Klas; Arnegård, Johan & Backman, Erik (Red.) (2011). *Friluftssport och äventyrsidrott: Utmaningar för lärare, ledare och miljö i en föränderlig värld*. Studentlitteratur.
- Sandell, Klas & Fredman, Peter (2010). The right of public access: Opportunity or obstacle for nature tourism in Sweden? *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 10(3), 291–309.
- Sandell, Klas; Öhman, Johan & Östman, Leif (2003). *Miljödidaktik: Naturen, skolan och demokratin*. Studentlitteratur.
- Sandell, Klas; Öhman, Johan & Östman, Leif (2005). *Education for sustainable development: Nature, school and democracy*. Studentlitteratur.
- Sandell, Klas & Öhman, Johan (2010). Educational potentials of encounters with nature – Reflections from a Swedish outdoor perspective. *Environmental Education Research*, 16(1), 95–114. <https://doi.org/10.1080/13504620903504065>
- Sandell, Klas & Öhman, Johan (2013). An educational tool for outdoor education and environmental concern. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*, 13(1), 36–55. <https://doi.org/10.1080/14729679.2012.675146>
- Sandell, Klas & Sörlin, Sverker (red.) (2008). *Friluftshistoria – från `hårdande friluftsliv' till ekoturism och miljöpedagogik: Teman i det svenska friluftslivets historia* (2a reviderade uppl.). Carlsson bokförlag.
- Tengström, Emin (1978). Är du A- eller B-partist? *Arbetaren*, 17.
- Thorburn, Malcolm (2018). Moral deliberation and environmental awareness: Reviewing Deweyan-informed possibilities for contemporary outdoor learning. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*, 18(1), 26–35. <https://doi.org/10.1080/14729679.2017.1322000>
- Tordsson, Björn (1978). *Friluftsliv i teknikens sambälle, ett diskussionsmaterial utgivet av Argaladei*. Argaladei.
- Tordsson, Björn (1993). *Perspektiv på friluftslivets pedagogik*. Høgskolen i Telemark, Bø i Telemark, Norge (även utgiven som särtryck vid Institutionen för Idrott och Hälsa, Örebro universitet).

- Tordsson, Björn (2003). *Å svare på naturens åpne tiltale: En undersøkelse av meningsdimensjoner i norsk friluftsliv på 1900-tallet og en drøftelse av friluftsliv som sosiokulturellt fenomen*. Doktorsavhandling. Norges Idrettshøgskole, Oslo.
- Tordsson, Björn (2010). *Friluftsliv, kultur og samfunn*. Høyskoleforlaget Norwegian Academic Press.
- Tordsson, Björn & Isberg, Roger (1984). *Mera ute: friluftsliv: [vintervedder, vattenvägar, högfjäll]*. Rabén & Sjögren i samarbete med Argaladei.
- Tre friluftsledare funderar: "Man måste våga påverka!" (1979). Referat från samtal mellan: Allan Höglund, Olle Rockström och Roger Isberg. *Argaladei, Friluftsliv, en livsstil*, 1, 6–7.
- United Nations Environment Programme (2024). *Global Resources Outlook 2024: Bend the trend – Pathways to a liveable planet as resource use spikes*. International Resource Panel. <https://wedocs.unep.org/20.500.11822/44901>.
- Vandenplas, Ellen; Van Poeck; Katrien & Block, Thomas (2023). 'The existential tendency' in climate change education: an empirically informed typology. *Environmental Education Research*, 29(12), 1729–1757. <https://doi.org/10.1080/13504622.2023.2246694>
- Waldén, Göran (red.) (2001). *Argaladei: En otrolig historia*. Föreningen Argaladei, u.o.
- Wermelin, Torvald (1962). *UTE: Friluftsteknik för ungdom*. Rabén & Sjögren.
- Wermelin, Torvald (1964). *Mera UTE, special och vinterdel*. Rabén & Sjögren.
- Wermelin, Torvald (1979). Tánt var'e här!: Tankar kring animation. *Argaladei, Friluftsliv, en livsstil*, 1, 14–15.
- Wermelin, Torvald; Isberg, Roger & Tordsson, Björn (1982). *Ute: friluftsliv*. [omarb. 5 uppl]. Rabén & Sjögren i samarbete med Svenska scoutförbundet och Argaladei.
- Öhman, Johan & Sandell, Klas (2016). Environmental concerns and outdoor studies: nature as fosterer. I Barbara Humberstone, Heather Prince & Karla A. Anderson (Eds.), *Routledge International Handbook of Outdoor Studies* (pp. 30–39). Routledge.
- Öhman, Johan & Sandell, Klas (2021). *Forskning om naturkontakt som miljöpedagogik – en forskningsöversikt publicerad på de båda författarnas sidor på ResearchGate som en bilaga till kapitlet "Naturkontakt och miljöengagemang" av Klas Sandell och Johan Öhman i boken "Biologisk mångfald, naturnyttor och ekosystemtjänster – Svenska perspektiv på livsviktiga framtidsfrågor"*, red. Håkan Tunón & Klas Sandell, 2021, Centrum för Biologisk Mångfald, Sveriges Lantbruksuniversitet, Uppsala.
- Öhman, Johan & Sund, Louise (2021). A didactic model of sustainability commitment. *Sustainability*, 13, 3083. <https://doi.org/10.3390/su13063083>
- Öhman, Johan & Östman, Leif (2019). Different teaching traditions in environmental and sustainability education. I Katrien Van Poeck, Leif Östman and Johan Öhman (Eds.), *Sustainable development teaching. Ethical and political challenges* (pp. 70–82). Routledge.

Webbplatser:

Argaladei: <http://www.argaladei.nu>.

Sjövicks folkhögskolas friluftsutbildning: <https://www.sjovik.eu/utbildning/profilkurser/friluftsliv-pa-folkhogskola/>